

บ้านและเรือนพวนเชียงขวาง: การย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม¹

ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นพดล จันทวีระ

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

การศึกษาบ้าน และเรือนพวนเชียงขวาง ในเนื้อหาของการย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม มุ่งหวังที่จะศึกษาและค้นหาการปรับตัวของชาวพวนเชียงขวาง ซึ่งย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เดิมเพราะภัยสงครามหลายทศวรรษ และเพื่อย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม หรือพื้นที่เกี่ยวเนื่องกับแหล่งที่ตั้งเดิมตั้งแต่ พ.ศ. 2518 เมื่อประเทศลาวเกิดความสงบพ้นจากสงครามภายนอกและปรับเปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากการศึกษาเอกสาร ทุติยภูมิผนวกกับการสำรวจภาคสนาม โดยอาศัยฐานจากแผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ และการสัมภาษณ์เชิงลึกชาวบ้านในหมู่บ้านใหม่และผู้ปกครองท้องถิ่น ได้พบว่าชาวพวนได้มีการปรับตัวเพื่อให้ชีวิตและสภาพแวดล้อมมีความสมดุลทั้งในระดับบริบทระดับหมู่บ้าน และระดับเรือน การปรับตัวในบริบทนี้ทั้งการปรับวิถีการเกษตรในบางพื้นที่ ปรับการผลิตข้าวไปตามระบบการปกครองที่บังคับอยู่ มีการใช้ภูมิปัญญามากมายในการจัดการน้ำทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิมและภูมิปัญญาใหม่ในระดับผังหมู่บ้านได้ปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกับรูปพรรณสัณฐานหมู่บ้านใหม่ที่เป็นแนวยาวตามระบบสาธารณูปโภคของรัฐ และในระดับเรือนพักอาศัย มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของผังพื้นเรือนจากการใช้คร่าวกลางเรือนเป็นคร่าวท้ายเรือน ซึ่งวิเคราะห์ว่าน่าจะรับอิทธิพลจากเรือนเวียงจันทน์ที่พักพิงของชาวพวนอพยพหลายทศวรรษ

คำสำคัญ ชาวพวนเชียงขวาง / สปป.ลาว / หมู่บ้าน / เรือนพื้นถิ่น

หมายเหตุ: บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการวิจัย “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย” ทุนอุดหนุนวิจัยศาสตราจารย์วิจัยดีเด่น ปี 2552 จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (มก.)

เกริ่นนำ

การศึกษา “บ้านและเรือนพวนเชียงขวาง: การย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม” เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการปรับตัวของคนลาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในพื้นที่ที่ไม่ใช่ภาคอีสานซึ่งมีบริบทคล้ายคลึงกับถิ่นฐานเดิมใน สปป.ลาว แต่ต้องการศึกษาถึงการปรับตัวคนลาว 4 กลุ่มที่อพยพจากถิ่นฐานเดิมใน สปป.ลาวและเวียดนาม อันได้แก่ ลาวเวียงจากเวียงจันทน์ ลาวครั่งจากหลวงพระบาง พวนจากเชียงขวาง ใน สปป.ลาว และลาวโซ่งหรือไทดำ จากเดียนเบียนฟูและเซินลา ในเวียดนาม ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง ได้แก่ ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี ซึ่งเป็นถิ่นฐานที่มีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากถิ่นฐานเดิมอย่างมาก เนื่องจากเป็นพื้นที่น้ำท่วมถึงยาวนานในแต่ละปี การตั้งเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษาในภาคกลางเน้นความยาวนานและความต่อเนื่องจากการตั้งถิ่นฐาน ผนวกกับการคงอยู่ของวัฒนธรรมประเพณีลาว อาทิ การคงอยู่ของภาษาพูด กิจกรรมสำคัญทางประเพณีและความตั้งใจในการสืบสาน ได้กำหนดพื้นที่ศึกษา “ลาวเวียง” ในพื้นที่ตำบลบ้านเลือก บ้านฆ้อง และบ้านสิงห์ ในจังหวัดราชบุรี เปรียบเทียบกับชุมชนในพื้นที่เมืองเวียงจันทน์ “ลาวครั่ง” ในพื้นที่ตำบลเนินขาม อำเภอหันคา และตำบลกุดจอก อำเภอหนองมะโมง ในจังหวัดชัยนาท เปรียบเทียบกับหมู่บ้านในพื้นที่เมืองหลวงพระบาง “พวน” ในพื้นที่ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เปรียบเทียบกับหมู่บ้านพวนในแขวงเชียงขวาง ในพื้นที่ สปป.ลาว และกลุ่มสุดท้าย คือ “ลาวโซ่งหรือไทดำ” ในพื้นที่ตำบลเขาย้อย และตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เปรียบเทียบกับหมู่บ้านไทยดำในเดียนเบียนฟูและเซินลา ประเทศเวียดนาม พื้นที่ที่ศึกษาเปรียบเทียบกับ สปป.ลาว และเวียดนาม คือพื้นที่ต้นกำเนิดของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้ง 4 กลุ่ม ก่อนการอพยพโยกย้ายเข้ามาสู่ประเทศไทย การศึกษา “บ้านและเรือนพวนเชียงขวาง: การย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเนื้อหาต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับกลุ่มชาติพันธุ์พวนจากการสำรวจทางกายภาพปัจจุบันในแขวงเชียงขวาง และการศึกษาย้อนกลับเพื่อให้ได้จินตภาพของบ้านและเรือนพวนในอดีต (ก่อน พ.ศ.2518) เพื่อจะได้นำไปศึกษาเปรียบเทียบการปรับตัวในบริบทใหญ่ของกลุ่มพวนทั้งใน สปป.ลาว และในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยต่อไป

พวนคือใคร?

“พวน” “ลาวพวน” หรือ “ไทพวน” เป็นกลุ่มภาษาตระกูลไทซึ่งได้รับการเรียกขานทั้งสามชื่อ คือ พวน (วีระพงศ์ มีสถาน, 2539) ไทพวนหรือไทยพวน (โพธิ์ แชนล่ำเจียก, 2537) ซึ่งเป็นคำเดียวกับชาวบ้านพวนในแขวงเชียงขวางเรียกขานตนเอง ส่วนคำว่า “ลาวพวน” เป็นคำกลางทั่วไปที่ชาวบ้านในไทยเรียกขานกลุ่มพวนในไทย เพื่อขยายถึงแหล่งที่มาดั้งเดิมจากสปป.ลาว (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่นายคึกคักศิลป์ วงษ์พันธ์, 10 ตุลาคม 2552) ชาวพวนมีแหล่งเดิมอยู่ที่เมืองพวน ซึ่งปัจจุบันอยู่ในแขวงเชียงขวาง สปป.ลาว หลักฐานระยะเวลาเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานไม่สามารถค้นหาหลักฐานมายืนยันได้ แต่มีหลักฐานจากพงศาวดารเมืองพวนว่าเจ็ดเจืองซึ่งเป็นโอรสของขุนบรมราชาธิราช ได้สร้างเมืองพวนในปี พ.ศ. 1242 (จุลศักราช 60) หลังจากที่ได้มีการตกลงเรื่องเขตแดนติดต่อระหว่างเมืองหลวงพระบางและเมืองพวนแล้ว (เจ้าคำหมั้น วงกตรัตน์, มปป: 36)

ในช่วงเวลาดังกล่าวเมืองพวนมีสัมพันธไมตรีแนบแน่นกับเวียงจันทน์และหลวงพระบาง ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งการศาสนา สถาปัตยกรรม และการเมืองการปกครอง ทั้งหลวงพระบางและเวียงจันทน์มีการสร้างวัดวาอารามมากมายโดยอาศัยช่างผู้ชำนาญการก่อสร้างวัดจากหลวงพระบางซึ่งได้ถ่ายทอดมาถึงศาสนสถานในเมืองพวนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองพวนในรัชสมัยของเจ้าล้านคำทอง ในปี พ.ศ. 1916 (จุลศักราช 734) ซึ่งมีการเจริญไมตรีทุกด้านกับหลวงพระบางรวมทั้งด้านการทูตด้วย ชาวพวนมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการดำรงชีพ แต่มีข้อด้อยด้านการรบขาดความชำนาญด้านการทหารและการสู้ศึกศัตรู ดังนั้นเมื่อมีศัตรูจากรอบด้านเข้ารุกราน ชาวพวนมักจะประสบกับความพ่ายแพ้หลายครั้งหลายคราทั้งต่อทัพแก้วใน พ.ศ. 2071 (จุลศักราช 1189) (เจ้าคำหมั้น วงกตรัตน์, มปป: 43) กองทัพฮ่อใน พ.ศ. 2417 (สิลา วีระวงศ์, 2540: 207) เข้ายึดเมืองพวน หลังจากนั้นสยามส่งกองทัพมาปราบฮ่อ โดยปราบที่หลวงพระบางก่อน เมื่อไล่ฮ่อออกจากหลวงพระบางได้ก็ตามไล่ฮ่อมาถึงเมืองพวน สยามสามารถไล่ฮ่อออกจากเมืองพวนได้แต่ก็มีการกวาดต้อนชาวพวนส่วนหนึ่งจากเชียงขวางกลับไปยังกรุงเทพฯ ด้วย (สิลา วีระวงศ์, 2540: 210) ดังนั้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ของพวนจะพบว่าในบางช่วงเวลา เมืองพวนต้องขึ้นต่อสยาม และหลวงพระบางด้วย ในช่วงเวลานั้นๆ

พื้นที่แขวงเชียงขวางติดต่อกับประเทศเวียดนาม มักมีการโยกย้ายถิ่นฐานไปมาทั้งสองกลุ่มทั้งที่เป็นการย้ายถิ่นฐานเพื่อการทำมาหากินตามปกติ และการย้ายถิ่นฐานของชาวพวนเข้าไปหลบภัยในเขตเวียดนามเมื่อเกิดศึกสงครามในเมืองพวน ในช่วง พ.ศ. 2426 ซึ่งเป็นช่วงการล่าอาณานิคมในอินโดจีนของฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสแผ่อำนาจยึดเวียดนามไว้ และช่วง 10 ปีให้หลังใน พ.ศ. 2436 ฝรั่งเศสเกิดกรณีพิพาทกับสยาม ยึดดินแดนหัวเมืองขึ้นของสยามในพื้นที่

ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ทำให้ราชอาณาจักรลาวในครั้งนั้นตกอยู่ในการปกครองของฝรั่งเศส รวมทั้งเมืองพวนหรือเชียงขวางด้วย (ลีลา วีระวงศ์, 2540: 233-237)

หลังสงครามโลกครั้งที่สองใน พ.ศ. 2488 มหาอำนาจตะวันตกทั้งฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และรัสเซีย เข้าแทรกแซงกลุ่มการเมืองในอินโดจีน ทั้งเวียดนามและลาว สหรัฐอเมริกาใช้เครื่องบินทิ้งระเบิดปูพรมถล่มลาวโดยเฉพาะเมืองเชียงขวางกลายเป็น “แผ่นดินแห่งสมรภูมิ” ในช่วง พ.ศ. 2507-2516 บ้านเรือนราษฎรและศาสนสถานต่างๆ ถูกทิ้งระเบิดทำลายจนหมดสิ้นเนื่องจากเชียงขวางเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการลำเลียงอาวุธยุทธโปกรณ์จากเวียงจันทน์ผ่านเชียงขวางไปยังเวียดนามตามเส้นทางหมายเลข 7 ซึ่งเรียกกันว่า “เส้นทางโฮจิมินห์” และกลุ่มขบวนการประเทศลาวตั้งศูนย์บัญชาการอยู่ในเชียงขวาง การทิ้งระเบิดแบบปูพรมของสหรัฐอเมริกาทำให้ชาวพวนในเชียงขวางและทหารฝ่ายขบวนการประเทศลาวต้องอพยพเข้าไปอยู่ตามป่า เขา และถ้ำ ในพื้นที่ใกล้เคียง (ศูนย์อินโดจีนศึกษา, มปป: 272) และชาวพวนอีกส่วนหนึ่งอพยพไปอยู่ในเวียดนามและเวียงจันทน์ เนื่องจากมีญาติพี่น้องอพยพไปล่วงหน้าแล้ว ทำให้เมืองพวนหรือเชียงขวางกลายเป็นเมืองร้าง เต็มไปด้วยซากปรักหักพังและกับระเบิด จนกระทั่งสงครามสงบสหรัฐอเมริกาแพ้สงครามเวียดนามเซ็นสัญญาสงบศึกในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2516 (ประวัติศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการลาว, 2546: 107) ประจวบด้วยในช่วงเวลาเดียวกันนั้นมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองภายในของลาว เป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใน พ.ศ. 2518 ชาวพวนซึ่งอพยพไปพักพิงในพื้นที่ต่างๆ ทั้งในเวียดนาม หลวงพระบาง และเวียงจันทน์ ได้ย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เดิมอีกครั้งหนึ่ง

เหตุใดจึงสนใจศึกษาการย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม และคาดหวังว่าจะได้คำตอบอะไรบ้างจากการศึกษาครั้งนี้

การย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในที่เดิมของชาวพวนเชียงขวางเป็นการตั้งถิ่นฐานที่เสมือนกับการเริ่มต้นนับหนึ่งใหม่ทั้งการก่อร่างหมู่บ้านและเรือน เพราะจากการผจญภัยกับภาวะสงครามเป็นเวลายาวนานต่อเนื่องมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง สงครามเวียดนาม และการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองภายในประเทศ สภาพทางกายภาพเกือบไม่หลงเหลืออาคารใดๆ ไว้เลย โดยเฉพาะบ้านและเรือนซึ่งเคยมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมายาวนานไม่มีหลงเหลือไว้ให้ศึกษาถึงความต่อเนื่องและความแปรเปลี่ยน จากการสำรวจทางกายภาพแขวงเชียงขวางเพื่อการศึกษาวิจัยนี้ได้พบว่า ชาวพวนที่ทิ้งถิ่นฐานไปอยู่แหล่งอื่น อาทิเช่น เวียงจันทน์ หลวงพระบาง และเวียดนาม ได้ย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานในแขวงเชียงขวางในพื้นที่ที่ตนเองเคยอยู่ในอดีต โดยค่อยๆ รวบรวมญาติพี่น้องเข้ามาหักร้างถ้างพตั้งถิ่นฐานใหม่ บางหมู่บ้านเข้ามาตั้งถิ่นฐานในที่เดิมใช้ชื่อหมู่บ้านเดิม เช่น บ้านหมี่ เมืองแปก บางหมู่บ้านย้อนกลับมาพร้อมกับหมู่บ้านใกล้เคียง

เป็นหมู่บ้านใหม่ เช่น บ้านป่งหมื่นที่บ้านป่งรวมกับบ้านหมื่นที่อยู่ห่างไปประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นหน่วยปกครองใหม่ชื่อบ้านป่งหมื่น (ทรงยศ วีระวิมาศ และคณะ, มปป:29) การย้ายกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิมเริ่มมาตั้งแต่หลังประเทศลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ใน พ.ศ.2518 (ค.ศ. 1975) ทำให้หมู่บ้านพวนในแขวงเชียงขวางมีอายุการสร้างเดียวกันหมด คือประมาณ 35 ปี (พ.ศ.2518-พ.ศ.2553) หมู่บ้านทุกแห่งมีขนาดค่อนข้างเล็ก บางหมู่บ้านมีเพียง 10 ครอบครัวเท่านั้น (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่สมหมาย อินทะราลี เมื่อ 24 ตุลาคม 2552) ซึ่งต่างไปจากหมู่บ้านพวนในประเทศไทยที่มีอายุยาวนานย้อนไปได้ถึง 200 ปี และเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่หลายร้อยหลังคาเรือน

การศึกษานี้มุ่งหวังว่าจะได้พบการปรับตัวของชาวพวนเชียงขวางในการตั้งถิ่นฐานใหม่ทั้งในการปรับตัวในบริบท วิถีชีวิต หมู่บ้าน เรือน และภูมิปัญญาในการดำรงชีพ

วิธีการศึกษาถึงสภาพเดิมของหมู่บ้านและเรือนพวนในอดีต

เนื่องจากไม่มีหลักฐานเรือนดั้งเดิมหลงเหลืออยู่ จำเป็นต้องศึกษาจากเอกสารที่เป็นที่เชื่อถือได้ เพื่อสร้างรูปแบบจากการสันนิษฐาน และวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาความเป็นไปได้ของรูปแบบเรือนดั้งเดิม เอกสารที่สืบค้นมีสองชิ้น คือ บันทึกจากความทรงจำของอดีตประธานประเทศลาว (พุมิ วงวิจิต: 2546) ซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ในเชียงขวางและได้บรรยายถึงเรือนและสภาพแวดล้อมในสมัยที่ท่านเป็นเด็ก ซึ่งสามารถถอดออกมาเป็นรูปแบบผัง และรูปทรงเรือนพวนในอดีตได้ แต่ไม่สมบูรณ์นัก เพราะในคำบรรยายไม่ได้ระบุทิศทางที่แน่ชัด คณะผู้วิจัยซึ่งประกอบด้วย อรศิริ ปาณินท์ นพดล จันทวีระ ทรงยศ วีระวิมาศ และนพดล ตั้งสกุล พยายามเขียนผังพื้นเรือนตามความเข้าใจออกมาได้ 3 รูปแบบ และศึกษาเปรียบเทียบกับผังพื้น และรูปทรงเรือนจากการสันนิษฐานของท่านคำตา อุดมสุข (ทรงยศ วีระวิมาศ และคณะ มปป.: 38) อีก 1 รูปแบบเพื่อให้สามารถจินตนาการถึงเรือนพวนในอดีตได้ใกล้เคียง ซึ่งจะเสนอรายละเอียดการศึกษาต่อไป

เชียงขวางในปัจจุบัน

แขวงเชียงขวางเป็นหนึ่งใน 17 แขวงของ สปป.ลาว โดยมีเมืองโพนสวรรค์ (เมืองเก่าเดิม) เป็นเมืองหลวงใหม่ แทนเมืองคูนซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่า ซึ่งในช่วงสงคราม พ.ศ. 2512 ได้ถูกระดมทิ้งระเบิดอย่างหนักจนบ้านเมืองและวัดเก่าแก่ที่สวยงามพังเสียหายไปหมดสิ้น เมืองโพนสวรรค์หรือเมืองเก่าเมืองหลวงใหม่ของแขวงเชียงขวางอยู่ห่างจากเมืองคูนประมาณ 30 กิโลเมตร เป็นเมืองที่อุดมไปด้วยต้นสนสามใบ (ต้นแปก) ซึ่งขึ้นโดยธรรมชาติตามเทือกเขาตลอดสองข้าง

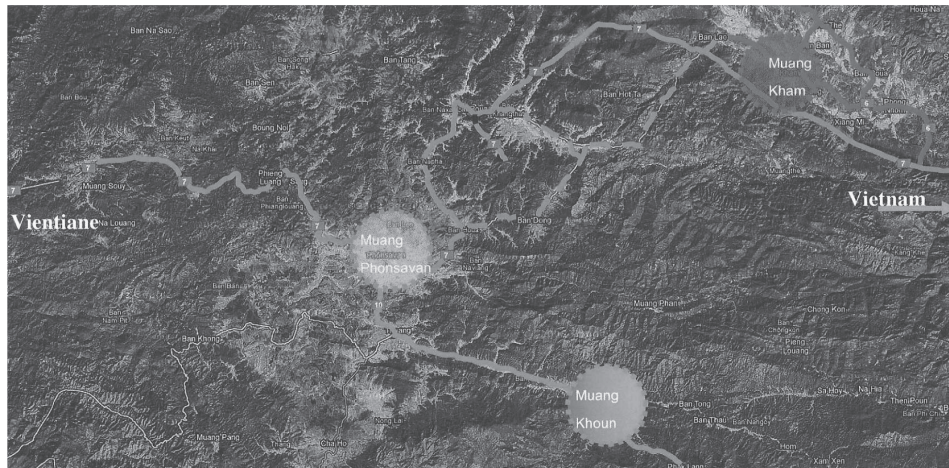
ทางของทางหลวงสายหมายเลข 7 ซึ่งเป็นถนนยุทธศาสตร์เดิมสู่ชายแดนประเทศเวียดนามทางตอนเหนือ ดันแปกหรือตันสนที่เป็นสัญลักษณ์ของเมืองแปกหรือโพนส่วนนี้ สื่อความหมายให้ทราบถึงลักษณะความหนาวเย็นของภูมิอากาศเชียงขวางได้เป็นอย่างดี

แขวงเชียงขวางแบ่งเขตการปกครองเป็น 6 เมือง คือ เมืองแปก (โพนส่วน) เมืองคำ เมืองคูน เมืองหนองแฮด เมืองหนองใหม่ และเมืองพุกุต มีพื้นที่ 19,500 ตารางกิโลเมตร และมีประชากรที่สำรวจใน พ.ศ.2534 จำนวน 186,000 คน (สุวิทย์ ชีรสอวัต, 2543: 9)

เมืองที่กำหนดเป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้ คือ เมืองโพนส่วน (เมืองแปก) ซึ่งเป็นเมืองหลวงใหม่ เมืองคูน ซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่าของแขวงเชียงขวาง และเมืองคำ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของโพนส่วน แต่ตัวอย่างที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบในบทความนี้คือเมืองแปกและเมืองคูน

ภาพที่ 1: แผนที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและตำแหน่งที่ตั้งแขวงเชียงขวาง
ที่มา: google earth & google maps/www.Discovery.com เข้าถึงเมื่อ 13 ธันวาคม 2553

ภาพที่ 2: แผนที่แสดงเมืองที่ทำการศึกษาศึกษาและสำรวจ เมืองปาก เมืองคูน และเมืองคำ แขวงเชียงขวาง
ที่มา: google earth & google maps/www.Discovery.com เข้าถึงเมื่อ 13 ธันวาคม 2553

สภาพแวดล้อมทางกายภาพและทรัพยากรชีวภาพของเชียงขวาง

พื้นที่ของแขวงเชียงขวางส่วนใหญ่เป็นภูเขาและเทือกเขาสูง ผืนดินส่วนใหญ่เป็นดินทรายที่สามารถปรับพื้นที่เพื่อทำนาขั้นบันไดได้เป็นบางส่วน พื้นที่ตอนเหนือของแขวงเชียงขวางเป็นภูเขาและเนินเขาสูงประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ มีอากาศหนาวเย็น จะทำนาขั้นบันไดเป็นส่วนใหญ่ ส่วนแขวงเชียงขวางทางตอนใต้มีพื้นที่ราบและเนินเขาเตี้ยๆ ระหว่างหุบเขา สามารถทำนาได้โดยอาศัยน้ำฝนในฤดูฝน แหล่งน้ำสำคัญของเชียงขวางมีแม่น้ำสายหลัก คือ น้ำจืด และน้ำจืด (ลุ่มน้ำ ชีวศาสตร์, 2543: 11) มีแม่น้ำสายรอง คือ น้ำจืด น้ำจืด และน้ำจืด ทั้งยังมีลำน้ำสายย่อยแยกเข้าไปยังหมู่บ้านต่างๆ อีกหลายสาย ส่วนน้ำจืดจะใช้น้ำจากบ่อน้ำจืด หรือน้ำจืด (บ่อน้ำจืด) ในละแวกเรือน (ทรงยศ วีระวิวัฒน์ และคณะ, 2547: 29) โดยเลี้ยงแต่ละแห่งจะใช้ร่วมกัน 4-5 ครัวเรือน

ในอดีตแขวงเชียงขวางอุดมด้วยทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าประเภท นาน หมูป่า ไก่ป่า และนก แต่เนื่องจากพิษของสงครามและการทิ้งระเบิดจากเครื่องบิน B52 แบบปูพรมทั่วแขวงเชียงขวางในช่วงสงครามเวียดนาม ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชีวภาพต่างๆ สูญไป ต้องอาศัยเวลายาวนานในการฟื้นตัว ทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่ชาวเชียงขวางต้องค่อยๆ ฟื้นฟู ในปัจจุบันหลังจากเริ่มกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม ชาวบ้านยังสามารถทำนาได้เป็นอาชีพหลัก เลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง และยังสามารถจับปลาในลำน้ำและเลี้ยงปลาในนาได้ ส่วนใหญ่ปลาที่จับในลำน้ำธรรมชาติจะเป็นปลาขาว ปลาหมัด ปลาโน ปลาจาด และปลาดุก ส่วนปลาที่นิยมเลี้ยงในนาในช่วงฤดูน้ำได้แก่ปลาโน ซึ่งนำมาทำปลาร้า ปลาเค็ม เก็บไว้ได้ตลอดปี (ภูมิ วงวิจิตร, 2546:22)

พืชพรรณไม้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชาวพวนเชียงขวาง คือ ไม้แปก และไม้
อื่นที่ได้จากป่าเชิงเขาที่อุดมสมบูรณ์ (ผู้ใหญ่สมหมาย อินทะวาลี, สัมภาษณ์ เมื่อ 24 ตุลาคม
2552) ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการปลูกเรือน ส่วนไม้ผลในปัจจุบันปลูกได้ยากมาก เพราะมีหมาก
ฮุ้น (แม่คะนึ่ง หรือน้ำค้างแข็ง) และหมากเห็บ (ลูกเห็บ) ตกมากในช่วงฤดูหนาว ประจวบกับ
ในพื้นที่ส่วนใหญ่ขาดน้ำในการทำสวนผลไม้ ไม้ยืนต้นซึ่งพบเห็นจากการสำรวจบริเวณบ้าน
ส่วนใหญ่จะเป็นไม้บุง (ไม้ไผ่) หมากม่วง (มะม่วง) และประเภทพื้นผักรสขมกร้าว เช่น หอม
กระเทียม พริก กะหล่ำปลี และผักกาด

อาชีพหลักและรองของชาวเชียงขวาง : ความแปรเปลี่ยน และ ภูมิปัญญาเกี่ยวเนื่อง

ผลกระทบของสงครามหลายทศวรรษได้ทำลายทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสภาพ
แวดล้อมสรรค์สร้างอย่างมากมาย ระยะเวลาฟื้นตัวของทั้งระบบนิเวศ พืชพรรณ บ้านเรือน และ
สภาพจิตใจของชาวพวนเชียงขวางเพียงสามสิบห้าปี (ตั้งแต่ พ.ศ. 2518) ได้รับการฟื้นตัวเอง
ตามธรรมชาติบ้าง และฟื้นตัวจากการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวพวน
เชียงขวางที่อพยพจากบ้านเกิดเมืองนอนไปอยู่ตามที่ต่างๆ และกลับเข้ามาพุ่มพักสิ่งแวดล้อม
สรรค์สร้างทั้งหมู่บ้าน เรือน และวัด ให้มีความสมดุลกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติซึ่งได้รับการ
ฟื้นตัวเองโดยธรรมชาติ

อาชีพหลักของชาวพวนเชียงขวางยังคงเป็นการทำนาทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว และ
ยังคงเป็นอัตลักษณ์ของชาวพวนเชียงขวาง โดยมีการปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาและการจัดการ
เกี่ยวกับนาข้าวเป็นระยะๆ ตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและการเมืองการ
ปกครอง การทำนาของชาวพวนเชียงขวางแฝงไว้ด้วยความเข้าใจและเคารพในสภาพแวดล้อม
ธรรมชาติ และมีการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำนาและระบบที่เกี่ยวข้องเนื่องมากมายทั้ง
ในอดีตและปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพวนกับไร่นา แฝงนัยยะสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับสัมพันธ์ภาพ
ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่สำคัญสองแง่มุม คือ การจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยภูมิปัญญา
ท้องถิ่นซึ่งเป็นนัยยะที่เป็นรูปธรรม และนิเวศแห่งจิตวิญญาณ (ธันวา ใจเที่ยง, 2550: 31) ซึ่ง
เป็นนัยยะทางนามธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงลึกระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่าน
ความเชื่อและพิธีกรรม

กระบวนการทำนาของชาวพวนเชียงขวางในอดีตและปัจจุบันมีความแปรเปลี่ยนไปบ้าง
ในบางลักษณะอันเนื่องมาจากปัจจัยสังคมและเศรษฐกิจโดยรวม ในกระบวนการทำที่สำคัญ อาทิ
เช่น การจัดการน้ำ ชาวพวนเชียงขวางยังต้องอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมในการผันน้ำเข้านา การทำ

เหมืองฝายโดยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน แต่ในบางพื้นที่ที่มีความต่างระดับของพื้นที่มาก น้ำจากฝายมีความแรงมากพอที่ชาวพวนสามารถอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ผลิตไฟฟ้าใช้ในครัวเรือนโดยใช้เครื่องปั่นไฟขนาดเล็กวางในที่ที่น้ำมีกำลังแรงได้ เครื่องปั่นไฟประเภทนี้สามารถให้ไฟฟ้าแสงสว่างเล็กน้อยที่ต่อสายไฟเข้าครัวเรือนได้ การไถหว่านที่ในอดีตอาศัยระบบช่วยกัน “นาเฮาทั้งมวล” ปัจจุบันก็ยังมียังมีระบบนี้อยู่ในแขวงเชียงขวางโดยเฉพาะในพื้นที่ที่สำรวจภาคสนาม ในเมืองปาก เมืองคูน แต่ในพื้นที่อื่นที่การทำนาเปลี่ยนจากระบบทำกินในครัวเรือน เป็นทำนาเพื่อขาย การช่วยแรงงานจางหายไปเป็นการจ้างแรงงานแทน กระบวนการเกี่ยวข้าวก็เช่นเดียวกัน พื้นที่ใดที่เป็นการทำนาเพื่อใช้ในครัวเรือน ยังพบระบบช่วยกันเกี่ยวข้าวโดยกลุ่มเครือญาติและกลุ่มเพื่อนบ้าน และช่วยกันขนเก็บในยุ้งข้าว แต่ในพื้นที่ที่ทำนาเพื่อขายจะใช้รถเกี่ยวข้าวและการจ้างแรงงาน ชาวนาได้ข้าวเข้ายุ้งตามความจำเป็นในการบริโภคเท่านั้น

หลังจากที่ประเทศลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ในพ.ศ.2518 เป็นต้นมา ระบบการทำนาในแขวงเชียงขวางมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา (สมหมาย อินทราสี: สัมภาษณ์เมื่อ 24 ตุลาคม 2552) ช่วงแรกระหว่าง พ.ศ. 2518-พ.ศ. 2529 ทางภาครัฐจัดระบบการทำนาเป็นระบบนารวม “เฮ็ดนาสหกรณ์” หรือ “เฮ็ดนาฮวมบ้าน” ชาวบ้านต้องช่วยกันทำนา เมื่อได้ผลผลิตแล้วเก็บไว้ที่ “เยียฮัวฮวม” แต่ละครอบครัวจะได้ข้าวตอบแทนตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว ระบบนี้ไม่ยุติธรรมสำหรับคนที่ขยันทำงาน “เล้าฮัวฮวม” หรือ “เยียฮัวฮวม” ยังมีให้เห็นในปัจจุบันที่บ้านหมี่ เมืองปาก แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้งานแล้ว

ภาพที่ 3: “เล้าฮัวฮวม” หรือ “เยียฮัวฮวม”

ภาพที่ 4: ห้องกลางบ้าน ที่ประชุมสมาชิกในชุมชน

ช่วงที่สองระหว่าง พ.ศ. 2529-พ.ศ. 2535 เป็นระบบเหมาครอบครัวหรือนาเหมา โดยที่นาทั้งหมดเป็นของรัฐ รัฐจะทำการแบ่งปันที่ดินเพื่อทำนาตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านได้พบว่าระบบนี้เป็นระบบที่ผลิตข้าวได้พอกิน แต่ไม่พอขาย (อ้ายเดาะ จันสม: สัมภาษณ์ เมื่อ 25 ตุลาคม 2552)

ช่วงสุดท้ายจาก พ.ศ.2535-ปัจจุบัน เป็นระบบ “นาหมูลมรดก” ชาวบ้านเป็นเจ้าของนาเองได้โดยระบบพื้นที่นาที่เคยเป็นที่ทำกินของครอบครัวตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน รัฐออกโฉนดให้ครอบครัวครองที่ดินทำกินไป ระบบนี้เป็นระบบที่ทำให้ผลิตข้าวได้พอกินในครอบครัวและยังเหลือขายอีกด้วย แต่ประชาชนต้องเสียภาษีให้รัฐ 40,000 กีบต่อ 1 เฮกตาร์ นอกจากนี้ชาวพวนเชียงขวางมีข้อตกลงที่จะต้องขายข้าวให้แก่ทหารทุกปีซึ่งเรียกว่า “ข้าวพันทะ” (อ้ายเดาะ จันสม : สัมภาษณ์เมื่อ 25 ตุลาคม 2552) อย่างน้อยครอบครัวละ 20 กิโลกรัม ในราคากิโลกรัมละ 2,000 กีบ ถ้ามีข้าวเกินกว่า 20 กิโลกรัมก็ขายเพิ่มได้แต่ได้ราคาเดียวกัน (สมหมาย อินทะราลี: สัมภาษณ์ เมื่อ 24 ตุลาคม 2552)

ผังหมู่บ้านในปัจจุบัน

จากข้อสังเกตที่พบจากการศึกษารูปพรรณสัณฐานของหมู่บ้านพวนในไทย โดยเฉพาะกลุ่มหมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง ได้พบว่าหมู่บ้านที่มีอายุการสร้างยาวนาน 150-200 ปี จะเป็นหมู่บ้านที่มีกลุ่มเรือนเกาะกันเป็นกลุ่มมีลานระหว่างกลุ่มในระบบเครือญาติ การเกาะกลุ่มมีเล็กบ้างใหญ่บ้างตามปริมาณของเครือญาติ เช่น อาจเป็นกลุ่ม 3 หลัง 5 หลัง หรือ 6-7 หลัง ถ้าเป็นเครือญาติขนาดใหญ่ การกันรั้วมีน้อย มักเดินผ่านได้ถนัดเรือนไปหากันได้ ถนนในหมู่บ้านคดเคี้ยวไปตามกลุ่มเรือน แสดงให้เห็นชัดว่าถนนในหมู่บ้านสร้างที่หลังกลุ่มเรือน แต่ถ้าเป็นหมู่บ้านที่มีอายุการสร้างไม่เก่าแก่ เช่น 10-20 ปี จะพบรูปพรรณสัณฐานของถนนในหมู่บ้านออกมาเป็นแบบตาตาราง ซึ่งเห็นได้ชัดว่าถนนในหมู่บ้านมาก่อนการสร้างเรือน การเกาะกลุ่มชนดมีลานร่วมทำได้ยากเพราะมีถนนเป็นตัวกั้นระหว่างพื้นที่ดิน องค์ประกอบของหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านเก่าหรือใหม่ จะพบองค์ประกอบพื้นฐานลักษณะเดียวกัน คือ กลุ่มเรือน ศาล ผีของหมู่บ้านและวัด สิ่งแรกที่สำคัญสุดในการเลือกที่ตั้งหมู่บ้าน คือ แหล่งน้ำ ส่วนใหญ่กลุ่มเรือนในหมู่บ้านจะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อนมีที่นาและสวนอยู่รอบพื้นที่หมู่บ้าน

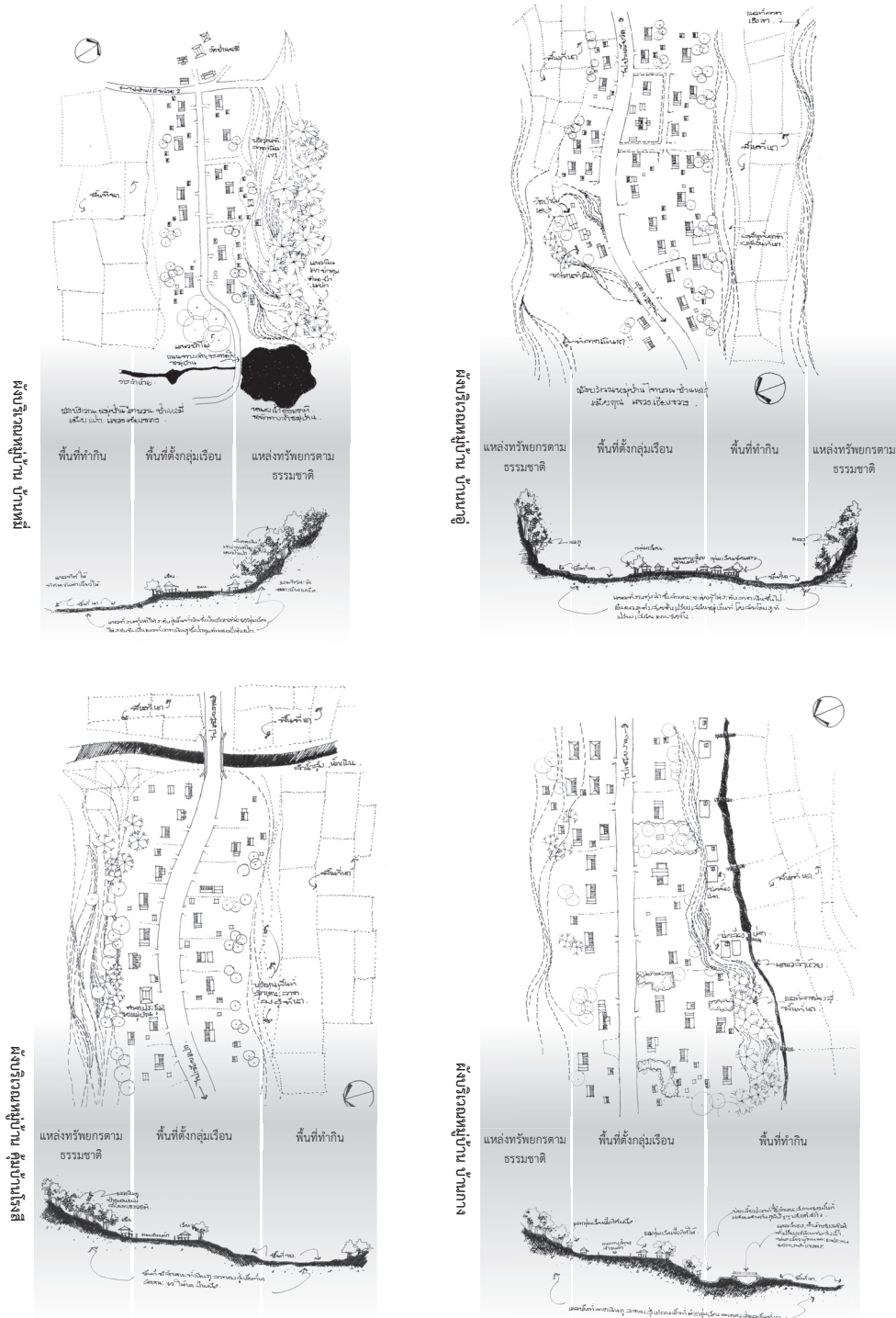
แต่หมู่บ้านพวนในแขวงเชียงขวางใน สปป.ลาว ซึ่งได้รับผลกระทบจากสงครามเป็นเวลายาวนาน การก่อร่างสร้างหมู่บ้านใหม่ทำได้ตามข้อจำกัดของสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ภาครัฐจัดให้ คือ ถนนสายหลักที่ผ่านพื้นที่หมู่บ้านต่างๆ หมู่บ้านชาวพวนในเชียงขวางมีองค์ประกอบหลักในการก่อร่างสร้างหมู่บ้าน 4 ประการ คือ กลุ่มเรือน ที่นา แหล่งน้ำ และป่าชุมชนซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เป็นภูเขาและเนินเขาเป็นส่วนใหญ่ ผนวกกับถนนที่ภาครัฐก่อสร้างในพื้นที่ที่ตัดถนนได้สะดวก ไม่ต้องตัดและถางพื้นที่มากนัก ทำให้ถนนมักตัดผ่านพื้นที่ที่เป็นที่ราบเชิงเขาเป็นส่วนใหญ่ พื้นที่สองฟากของถนนด้านหนึ่งจะโกล้เนินเขาอีกด้านหนึ่งโกล้พื้นที่ทำนา การเลือกที่ตั้งหมู่บ้านใหม่เมื่อชาวพวนย้ายกลับมาในพื้นที่เดิมจึงจำเป็นต้องเลือกพื้นที่ทั้งสองฟากของถนนเพื่อสงวนพื้นที่ค่อน

ข้างราบไว้ทำนาให้มากที่สุด จากกรณีศึกษาหมู่บ้านที่เข้าสำรวจในภาคสนามในแขวงเชียงขวาง คือ บ้านหมี่ เมืองแปก บ้านนาอู่, คุ่มบ้านโรงสี, และบ้านกาง เมืองคูน พบว่าหมู่บ้านทั้ง 4 แห่ง มีรูปพรรณสัณฐานเป็นหมู่บ้านเกาะยาวไปสองฟากถนนเหมือนกันหมด หมู่บ้านใดที่ราบสองฟากถนนมีน้อยก็จะสร้างเรือนแถวเดี่ยวเกาะสองฟาก เช่น บ้านหมี่ เมืองแปก และคุ่มบ้านโรงสี เมืองคูน และขยายตัวตามยาวเกาะสองฟากถนนต่อไปเรื่อยๆ แต่หากมีพื้นที่ว่างหลังเรือนแถวแรกมากพอก็จะขยายตัวออกเป็นแถวที่สองสามซ้อนกันหลังแถวแรกที่อยู่ติดถนน การขยายตัวลักษณะนี้ยังเป็นรูปแบบตามยาวไม่เป็นกลุ่มเรือนแบบสมัยโบราณ เช่น ผังเรือนในหมู่บ้านนาอู่ เมืองคูน แต่ในกรณีที่มีพื้นที่หลังเรือนแถวแรกมากและผู้ตั้งถิ่นฐานใหม่ในที่เดิมเป็นกลุ่มเครือญาติ ได้พบว่าผังหมู่บ้านกาง เมืองคูน เริ่มสนใจในการเกาะติดถนนสายหลักน้อยลง มีการถอยห่างจากถนนสายหลักและเกาะกลุ่มเรือนล้อมลานหลายกลุ่ม

เรือนพื้นดินพวน เชียงขวางในอดีต

เนื่องจากชาวพวนประสบภาวะสงครามเป็นเวลายาวนาน และพื้นที่ตั้งถิ่นฐานเดิมทั้งวัด และเรือนถูกทำลายไปจนหมดสิ้น ดังนั้นเรือนพวนในปัจจุบันเป็นเรือนที่มีอายุเรือนในการสร้างไม่นานนักอายุการสร้างอยู่ในช่วงเวลา 35 ปี จาก พ.ศ. 2518 การที่จะศึกษาบริบทของเรือนพวนเพื่อให้ได้เข้าใจถึงลักษณะรูปแบบที่มีความเป็นเอกลักษณ์ การแปรเปลี่ยนหรือวิวัฒนาการของเรือน นั้นก็ต้องทำความเข้าใจกับอดีตและความเป็นมาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จำเป็นต้องศึกษาเป็นเบื้องต้น การที่จะเข้าใจสภาพแวดล้อมและการดำรงอยู่ของผู้คนภายในเรือนในปัจจุบันจำเป็นต้องศึกษารูปแบบของเรือนพวนในอดีตเพื่อให้เข้าใจในวิธีการอยู่อาศัยและการดำรงชีวิอย่างละเอียด แต่การศึกษาสืบค้นรูปแบบของเรือนพวนในอดีตนั้นค่อนข้างยาก เนื่องจากเรือนได้ถูกทำลายลงในช่วงของสงคราม ดังนั้นการศึกษาสืบค้นในขั้นต้นจึงทำได้เพียงการศึกษาสืบค้นจากเอกสารต่างๆ ทั้งของไทยและของลาวประกอบกับการลงสำรวจพื้นที่ภาคสนามในพื้นที่ยกเป็นกรณีศึกษาพร้อมกับสัมภาษณ์สอบถามชาวบ้านถึงความเป็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันโดยละเอียด เอกสารชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งที่สามารถทำให้มองเห็นภาพของเรือนพวนในอดีตได้ค่อนข้างชัดเจนในระดับหนึ่ง คือ หนังสือ “ในความทรงจำของ พูมี วงวิจิต” (พิษณุ จันทรวีทัน แปล: 2546) หนังสือเล่มนี้ได้บรรยายถึงบรรยากาศสภาพแวดล้อมต่างๆ ของเรือนพวนในอดีตก่อนเกิดสงครามปฏิวัติในประเทศลาว พูมี วงวิจิต เป็นลูกหลานพวนและใช้ชีวิตวัยเด็กในแขวงเชียงขวาง ดังนั้นการศึกษาในสิ่งที่ท่านได้เล่าไว้ในหนังสือถือเป็นคุณประโยชน์สำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาสืบค้นรูปแบบเรือนในอดีต และจากการตีความตัวอักษรในเรื่องเล่าของท่านเพื่อให้เห็นจินตภาพของสภาพแวดล้อมต่างๆ ของเรือน การสันนิษฐานนี้อาจจะไม่สมบูรณ์ แต่อย่างไรก็ตามยังพอที่จะทำให้เห็นถึงสภาพความแปรเปลี่ยนและวิวัฒนาการในการศึกษาเรือนพวนได้ในขั้นต่อไป

ภาพที่ 5: แสดงความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมในหมู่บ้านกรณศึกษาทั้ง 4 หมู่บ้าน มีลักษณะของสภาพแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างเรือน ที่นา ป่าชุมชนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งบ่งบอกถึงความถ้อยทีถ้อยอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างคนและสรรพสิ่งในระบบนิเวศ

ภาพที่ 6: แสดงเรือนเรียงเดี่ยวเกาะถนนของบ้านหมี่ เมืองแปก (บนซ้าย) บ้านนาอู่ เมืองคูน (บนขวา) คุ่มบ้านโรงสี เมืองคูน (ล่างซ้าย) และ เรือนที่เริ่มมีการเกาะกลุ่มบ้านทาง เมืองคูน (ล่างขวา)

เรือนไทพวนในความทรงจำของ พุมิ วงวิจิต (พุมิ วงวิจิต, 2546: 18-19)

พุมิ วงวิจิต เกิดที่บ้านคาย เมืองแปก แขวงเชียงขวาง ปัจจุบันเมืองแปก คือ เมืองศูนย์กลางใหม่ของแขวงเชียงขวาง เปลี่ยนชื่อเมืองเป็นเมืองโพนสวรรค์ จากการศึกเรื่องราวที่ท่านเล่าลักษณะของเรือนนั้นท่านบรรยายไว้ว่า (พุมิ วงวิจิต, 2546: 18-19)

“บ้านข้าพเจ้าเป็นเรือนยกพื้น เสาเป็นไม้ฝังดินปูด้วยฟากไม้ไผ่ ทับด้านบนด้วยเลื้อยหวาย และเลื้อยไม้ไผ่ มี 7 ห้อง ขนาดห้องละวาทั้งของผู้ใหญ่ จั่วทั้งสองด้านมีหลังคาเล็กๆ โค้งต่ำเสมอขอบหลังคาบ้าน ซานบ้านด้านหลังมีขนาดเท่ากับห้องหนึ่งห้อง เป็นที่ซึ่งแม่และพี่สาววางหูกทอผ้า เก็บนุ่น หลา และภาชนะใส่ข้าวเปลือกซึ่งเอามาเก็บไว้เพื่อตำกินสำหรับแต่ละ 15 วัน

จากซานบ้านใต้หลังคา พ่อได้ฝังเสาสี่ต้น เอาไม้กลมวางเรียงกันเป็นซานนอกหลังคา เป็นที่ซึ่งพี่สาววางกระบอกน้ำ ล้างหม้อ และถ้วยชาม ใต้หลังคาด้านหน้าเป็นซานกว้างขนาดเท่ากับด้านหลัง ใช้พาดบันไดขึ้นบ้าน เก็บคราดไถ และเครื่องมือทำนา ต่อจากซานใต้หลังคาออกไปพ่อฝังเสาสองต้นระยะเท่ากับความกว้างของเรือน พาดซุงสูงขนาดเอวผู้ใหญ่ ฝังเสา 3

ต้นสูงประมาณ 1 วาห่างจากชนประมาณ 2 วากว่า เอาไม้พาดกันเป็นคอกม้าสองคอก พื้นกระดานสูงเท่าหัวเข่า มีรั้วกั้นกลาง มีประตูปิดได้ มีรางหญ้าสำหรับให้ม้ากินที่เรียกว่าบมม้า เหลือจากนั้นทิ้งไว้ทำคอกม้าตัวเมีย ซึ่งมีรั้วถี่ขึ้นอยู่กับคอกม้าตัวผู้

ห้องบนบ้านทั้ง 7 ห้อง กั้นด้วยฝาไม้ไผ่สานลายสองทำเป็นสองชั้นประกบเข้าด้วยกัน ด้านหน้าและหลังมีประตูเข้าออกด้านเหนือมีหน้าต่างสามบานทำให้ต่ำเพื่อให้แสงสว่างส่องเข้ามาในบ้านได้ ทางทิศใต้เหลือไว้สองห้องสำหรับตั้งหิ้งพระและให้แขกนอน ถัดจากนั้นก็เป็นห้องนอนสองห้องสำหรับพ่อแม่ข้าพเจ้า นอกนั้นก็เป็นห้องของพี่สาว น้องสาว และญาติผู้หญิงที่มาเยี่ยม

ใกล้ๆ หน้าต่างสองบานทางทิศเหนือมีเตาไฟด้านละเตาเป็นที่ทำครัวและผิงไฟในหน้าหนาว ระหว่างเตาไฟกับหน้าต่างสองบานมีเตียงนอนทำด้วยไม้กระดานและเตียงสำหรับแขกที่สนิทสนม ห้องด้านหลังเตาไฟเป็นที่ตั้งหิ้งเก็บหม้อ ถ้วยชาม สำหรับข้าว และพื้นที่เก็บมาไว้ตรงกลางระหว่างเตาไฟทั้งสองเป็นที่สำหรับกินข้าวและใช้นอนในเวลาต้องการ ห้องที่อยู่กลางระหว่างเตาไฟและฝาด้านหน้าเหลือไว้สำหรับให้แขกพัก

เหนือช้อนบนห้องนอนคาดด้วยไม้ไผ่สาน เป็นที่เก็บเสื้อที่นอนตะกร้ากระบุงที่เหลือใช้ ส่วนทางด้านเตาไฟข้าง และตงเล็กเพื่อเก็บตอกมัดรวหรือตอกมัดหญ้ามุงหลังคาที่ต้องการเก็บให้แห้ง แปะ หลังกาและเทียบเรือนลั่นมุ้งด้วยญ้าคา

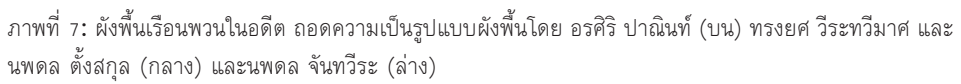
ใต้ถุนเรือนที่สูงวาวครึ่งมีรั้วกันเป็น 3 ช่อง ช่องที่หนึ่งกว้างสองวาวตลอดความยาวของตัวเรือน เป็นช่องทางเข้าได้บันไดไปจนถึงที่ตั้งครกกระเดื่องสำหรับตำข้าว ใช้เก็บพื้นเป็นกองชิดแนวรั้วปลายด้านหลังเป็นคอกหมูและเล้าไก่ ตรงนี้เรียกว่าช่วงแกลบ เพราะเป็นที่ตำข้าว ผัดข้าวทิ้งแกลบให้โกมาเชียวกิน จาครัวที่กันช่วงนี้ไปถึงรั้วที่ตรงกับบริเวณห้องนอนมีเนื้อที่กว้างกว่าและยาวไปตลอดความยาวของบ้าน ซึ่งเรียกว่าห้องใต้ถุน มีรั้วกันเป็นคอกวัว 3 ช่องเหลือช่องเพื่อให้ควายเข้าคอกซึ่งอยู่ในพื้นที่ซึ่งเลยคอกวัวไป บริเวณรอบๆ ติดกับใต้ถุนบ้านมีรั้วไม้ใหญ่ขนาดข้อมือซึ่งถี่เกือบติดกันสูงถึงชายคาบ้าน ด้านนอกช่วงแกลบเพิ่มจามหญ้างตั้งเตาชาคายจนถึงดิน ด้านใต้ถุนที่เป็นคอกควายท่านเอาเสาฝั่งไม้ติดกับรั้วแล้วถากไม้ขนาดใหญ่เท่าช้อนบ้าน ใช้ลิ่วเจาะเป็นรูปตรงปลายทั้งสองสวมด้านบนของเสาเพื่อกันไม่ให้ควายชนรั้วบ้านเสียหายท่านเรียกว่า เชื้อนควาย"

ข้อความในข้างต้นเป็นลักษณะรูปแบบของเรือนในอดีตของพุมิ วงวิจิต ซึ่งเล่าเรื่องราวสภาพแวดล้อมการจัดวางพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ภายในเรือน รวมถึงลักษณะการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่แต่ละส่วนว่ามีการใช้สอยว่ามีการใช้อย่างไร และเมื่อพิจารณาวิเคราะห์การใช้สอยพื้นที่จะพบว่าพื้นที่บนเรือนมีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยระหว่างเพศหญิง เพศชาย หรือความมีกัลยาณมิตรให้ความสำคัญพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือแม้กระทั่งเครือญาติผู้มาเยี่ยมเรือนก่อนข้างชัดเจน เช่น ในส่วนของการกำหนดพื้นที่ของเพศหญิงที่มองผ่านเรื่องเล่าของท่านได้ คือ "ชานบ้านด้านหลัง

มีขนาดเท่ากับห้องหนึ่งห้อง เป็นที่ซึ่งแม่และพี่สาววางหูกทอผ้า เก็บนุ่น หลา และภาชนะใส่ข้าวเปลือกซึ่งเอามาเก็บไว้เพื่อตากินสำหรับแต่ละ 15 วัน จากชานบ้านใต้หลังคา พ่อได้ฝังเสาสี่ต้นเอาไว้กลมวงเรียงกันเป็นชานนอกหลังคาเป็นที่ซึ่งพี่สาววางกระบอกล้าง ล้างหม้อ และถ้วยชาม” ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในส่วนของชานหลัง และนอกชานเป็นพื้นที่ของผู้หญิงภายในเรือน ที่มีการใช้งานอยู่เป็นประจำและจะเห็นว่าในการตำหูกทอนั้นมิได้ทำกันในพื้นที่บริเวณใต้ถุนเรือนแต่จะใช้พื้นที่บนเรือนคือพื้นที่ชานใต้หลังคา นอกจากพื้นที่ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเพศต่อพื้นที่ใช้งานแล้ว การจัดลำดับของความสำคัญของตัวบุคคลที่มีการจัดแบ่งพื้นที่ก่อนข้างชัดเจนที่แสดงให้เห็นถึงค่านิยมประเพณีที่แฝงไว้ภายในเรือนซึ่งสามารถสะท้อนผ่านรูปแบบของการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนซึ่งในส่วนของการจัดวางความสำคัญ ภาระหน้าที่มีอยู่ภายในเรือน ท่านได้เล่าว่า “ทางทิศใต้เหลือไว้สองห้องสำหรับตั้งหิ้งพระและให้แขกนอน ถัดจากนั้นกันเป็นห้องนอนสองห้องสำหรับพ่อแม่ข้าพเจ้า นอกนั้นกันเป็นห้องของพี่สาว น้องสาว และญาติผู้หญิงที่มาเยี่ยม” ข้อความนี้ได้พบว่าส่วนที่มีการจัดลำดับความสำคัญจะเริ่มอยู่ที่หัวเรือนซึ่งจะอยู่ด้านตะวันออกหรือตะวันตกท่านไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจน อาจจะเริ่มจากฝั่งใดฝั่งหนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับการจัดวางเรือนและเมื่อได้กำหนดตำแหน่งหัวเรือนแล้ว การจัดวางพื้นที่จะเริ่มจากตำแหน่งที่ตั้งของหิ้งพระและตามลำดับด้วยส่วนของพ่อแม่ พี่สาว น้องสาว และญาติที่เป็นผู้หญิง ที่มีการจัดวางเพื่อพื้นที่ไว้ซึ่งเป็นพื้นที่ในส่วนท้ายเรือนต่อจากส่วนนอนของน้องสาวท่านที่สำคัญคือต้องเป็นญาติที่เป็นเพศหญิงเท่านั้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการจัดวางพื้นที่ภายในเรือนนั้นสามารถเห็นภาพทับซ้อนที่แสดงออกในคติความเชื่อประเพณีที่มีผลต่อตำแหน่งลำดับความสำคัญของพื้นที่ ขนาดของพื้นที่ และเพศที่สัมพันธ์กับพื้นที่รวมถึงการให้เกียรติแก่ผู้มาเยี่ยมเรือนที่มีการจัดวางพื้นที่ไว้ทางด้านหัวเรือนเป็นหลักและยังมีการแบ่งพื้นที่สำหรับญาติที่มีความสนิทสนมต่างหากอีกชั้นหนึ่งซึ่งแฝงไว้ในพื้นที่ใช้สอยทั่วไปภายในเรือน เช่น “ใกล้ๆ หน้าต่างสองบานทางทิศเหนือมีเตาไฟด้านละเตาเป็นที่ทำครัวและฝังไฟในหน้าหนาว ระหว่างเตาไฟกับหน้าต่างสองบานมีเตียงนอนทำด้วยไม้กระดานและเตียงสำหรับแขกที่สนิทสนม ห้องด้านหลังเตาไฟเป็นที่ตั้งหิ้งเก็บหม้อ ถ้วยชาม ล้างข้าว และพื้นที่เก็บมาไว้ ตรงกลางระหว่างเตาไฟทั้งสองเป็นที่สำหรับกินข้าวและใช้นอนในเวลาต้องการ ห้องที่อยู่กลางระหว่างเตาไฟและฝาด้านหน้าเหลือไว้สำหรับให้แขกพัก” จะเห็นได้ว่าแขกหรือญาติที่สนิทสนมเท่านั้นที่มีการจัดเตรียมเตียงบริเวณแม่เตาไฟ และในส่วนองแม่เตาไฟนี้ยังมีการแบ่งหน้าที่ใช้สอยออกเป็นสองส่วนคือ ใช้ทำครัวและอีกส่วนใช้ฝังไฟในแม่เตาไฟที่ใช้ทำครัว โดยธรรมชาติแล้วตำแหน่งก็ควรที่จะอยู่ในส่วนด้านท้ายเรือนซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้จะมีคามสัมพันธ์และเชื่อมต่อกับพื้นที่ส่วนของชานหลังและนอกชานด้านนอกและเป็นพื้นที่ที่มีความสอดคล้องกับเพศหญิงที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ใช้สอยดังกล่าวมาในชั้นต้นมากกว่าที่จะเป็นตำแหน่งแม่เตาไฟที่อยู่บริเวณหัวเรือน ดังนั้นแม่เตาไฟในตำแหน่งหัวเรือนหรือหน้าเรือนก็น่าจะใช้เป็นเตาฝังและสำหรับต้อนรับแขกหรือญาติ

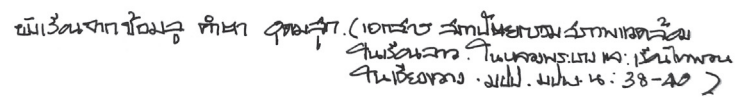
นอกจากการกล่าวถึงวิถีชีวิตบนเรือนแล้ว เอกสารทั้งสองฉบับยังได้ย้ำถึง “ใต้ถุนเรือน” ซึ่งเป็นที่เลี้ยงสัตว์ ทั้ง ไก่ หมู วัว และม้า เช่นเดียวกัน ในอดีตมันเป็นสัตว์พาหนะสำคัญในการเดินทาง เพราะไม่มีถนนหนทางสะดวกแบบที่พบในปัจจุบัน ดังนั้นใต้ถุนเรือนจะปรากฏเป็นที่คอกไก่ หมู วัว ส่วนม้าจะมีคอกเลี้ยงอยู่ใกล้ชานหน้าเรือน เนื้อหาจากเอกสารทั้งสองชิ้นทำให้จินตนาการได้ถึงวิถีชีวิตในอดีตที่ต่างไปจากปัจจุบัน

เรือนพื้นถิ่นพวนในปัจจุบัน

จากการสำรวจภาคสนามเรือนพวนเชียงขวาง สปป.ลาว ที่บ้านหมี่ เมืองแบก บ้านนาอู่ เมืองคูน คุ่มบ้านโรงสี เมืองคูน และ บ้านทาง เมืองคูน เรือนทุกหลังมีอายุการสร้าง 35 ปี และมีระบบการวางผังหลักที่เหมือนกัน ความต่างที่พบเป็นในส่วนปลีกย่อยของตำแหน่งบันไดเรือน ซึ่งส่วนใหญ่ยึดติดกับถนนหน้าหมู่บ้านเป็นหลัก ระบบการวางผังที่เหมือนกัน คือ การมีช่วงเรือนอยู่กลาง ส่วนนอน (ส้วม) กระหนาบอยู่ทั้งทิศเหนือ และทิศใต้ ส่วนแม่เตาไฟอยู่ท้ายเรือนด้านทิศตะวันออกหรือตะวันตกไม่กำหนดแน่ชัด แต่ที่สำคัญคือแม่เตาไฟอยู่ท้ายเรือนต่อเนื่องด้วยชานหลัง (ชานเฮ่อ) เท่าที่พบเรือนทุกหลังมีระบบการวางผังลักษณะนี้ทั้งหมดไม่มีเรือนหลังใดมีแม่เตาไฟอยู่ในช่วงเรือนเลยแม้แต่หลังเดียว

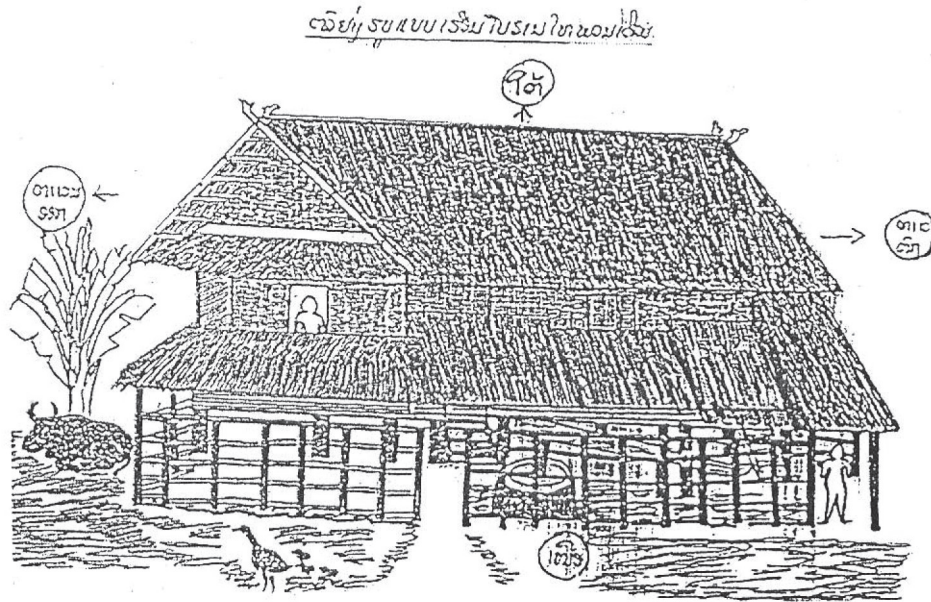
รายละเอียดการใช้พื้นที่ภายในเรือนพวนปัจจุบันมีความหลากหลายมาก บันไดหลักไม่ได้มีข้อบังคับว่าจะต้องตั้งอยู่ทิศใด เพราะมีทั้งทิศตะวันออก ทิศเหนือ และทิศใต้ ต่างกับเรือนพวนในอดีตค่อนข้างมาก และปัจจัยที่กำหนดทิศทางของบันไดหลักกลับกลายเป็นถนนในหมู่บ้านที่เข้ามาแทนที่ความเชื่อต่างๆ ในอดีต เมื่อบันไดหลักยึดทิศทางเข้าจากถนนเป็นหลัก ส่วนเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับองค์ประกอบข้างเคียงก็ต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย

ในอดีตที่นิยมเลี้ยงสัตว์ใต้ถุนเรือน และมีคอกม้าใกล้ชานหน้าของเรือน เปลี่ยนเป็นมีคอกสัตว์แยกต่างหากใกล้เล้าข้าว คอกม้าเลื่อนหายไปสิ้น เพราะม้าไม่มีความจำเป็นต่อการใช้งานในปัจุบันอีกต่อไป ใต้ถุนเรือนส่วนใหญ่โล่งไม่ค่อยนิยมนั่งเล่นพักผ่อนใต้ถุนเรือน เพราะอากาศหนาวเย็น ช่วงบนเรือนหรือครัวไฟซึ่งอยู่ท้ายเรือนให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายได้ดีกว่า ส่วนศักดิ์สิทธิ์ของเรือน คือ หิ้งพระ หิ้งบูชาบรรพบุรุษยังมีอยู่ในส่วนเดียวกับห้องนอน (ส้วม) ส่วนนอนที่ปิดมิดชิดมักจะใช้สำหรับผู้หญิงในครอบครัว ส่วนนอนที่กั้นบางส่วนหรือโล่งต่อกับช่วงกลางเรือนใช้สำหรับลูกชายหรือผู้มาเยี่ยมเยือน ทศนคติดังกล่าวยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

A detailed black and white line drawing of a traditional thatched-roof building, likely a barn or workshop. The building features a steeply pitched roof covered in thick thatch. In front of the building is a large, open wooden platform or deck. The structure is enclosed by a wooden fence. The scene is set in a rural landscape with rolling hills in the background, scattered trees, and other smaller buildings in the distance. The drawing uses fine lines and cross-hatching for shading and texture.

4/1/2555 12:20:00

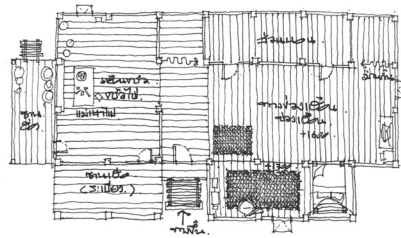
ภาพที่ 10: รูปทรงเรือนพวนโบราณจากบันทึกของท่านคำตา อุดมสุข (อ้างในทรงยศ วีระทวีมาศ และคณะ, มปป. มปป.:38)

ความต่อเนื่องของเรือนพวนจากอดีตถึงปัจจุบัน

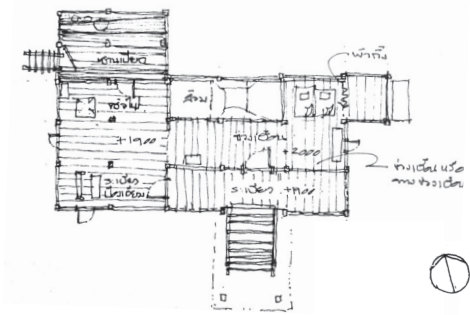
รูปทรงของเรือนมักจะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของผังพื้นเรือนไปโดยปริยาย ขณะที่เรือนพวนดั้งเดิมมีแม่เตาไฟอยู่กลางช่วงเรือน รูปทรงหลังคาจั่วหรือจั่วปั้นหยา ทั้งชายด้านหน้าและหลังยังสามารถครอบคลุมทั้งหมดได้ แต่ในกรณีที่เป็นเรือนปัจจุบัน เมื่อย้ายส่วนแม่เตาไฟไปไว้ท้ายเรือนและอาจมีลานเปียกต่อกับส่วนครัว การใช้หลังคาเดี่ยวคลุมทั้งหมดไม่คล่องตัวนัก ดังนั้นจะพบว่าเรือนพวนปัจจุบันมีรูปทรงหลากหลาย มีทั้งหลังคาเดี่ยวคลุมทั้งผังพื้น ยื่นชายคาปีกนกต่ำคลุมส่วนครัว และแยกจั่วขวางของส่วนครัวอีกต่างหากจรดกับหลังคาของเรือนใหญ่ โดยมีรางน้ำรองรับส่วนต่อชนของชายคาทั้งสองหลัง และเนื่องจากปัจจุบันชาวพวนบางพื้นที่ใช้เครื่องจักรทุ่นแรงแทนวัวควายทำให้ต้องมีโรงเก็บเครื่องจักร รถไถ รถยนต์ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมต่อชายคามาดชิดกับเรือนใหญ่เพื่อจะได้ดูแลได้อย่างปลอดภัย

องค์ประกอบที่สังเกตเห็นได้ชัดเจน คือ หน้าต่าง (ป่องเอี่ยม) ซึ่งมีจำนวนน้อยและมีขนาดเล็กอยู่ตามห้องเสาดต่างๆ ของเรือน ยังคงรักษารูปแบบเดิม บ้านใดหลังซึ่งขึ้นตรงไปยังระเบียงหรือชานหน้า(ชานสอง) ยังคงนิยมอยู่ใต้ชายคาหลักหรือชายคาปีกนกยื่นออกจากตัวเรือนเช่นเดิม

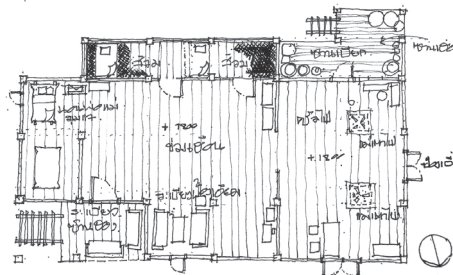
ปัจจุบันสังเกตเห็นผลพลอยได้จากสงครามเป็นประจักษ์พยานอยู่ในเรือนพวนหลายอย่าง เช่น เสาเหล็ขาว หรือโรงเก็บอุปกรณ์การเกษตรทำจากปลอกกระสุนขนาดใหญ่ รางข้าวหมูทำจากปลอกกระสุนผ่าซีก หรือแม่เตาไฟสามเส้าที่เคยเป็นหินหรือเหล็ก ทำจากปลอกกระสุนที่ใช้ได้ทนทาน

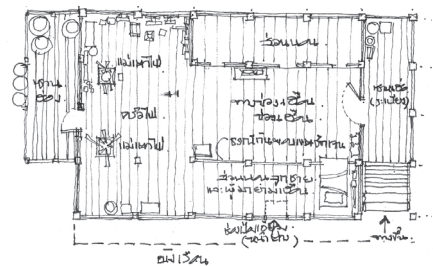
ผังเรือนกรณีศึกษา หมู่บ้านหมี

ผังเรือนกรณีศึกษา หมู่บ้านนาอู

ผังเรือนกรณีศึกษา หมู่บ้านคุ้มโรงสี

ผังเรือนกรณีศึกษา หมู่บ้านกาง

ภาพที่ 11: การเปรียบเทียบผังเรือนกรณีศึกษาจากทั้ง 4 หมู่บ้าน

จากการศึกษาเรือนปัจจุบันที่ศึกษา และสัมภาษณ์โดยละเอียด จะเห็นได้ว่าระบบการวางผังพื้นเรือนพื้นถิ่นพวนเชียงขวางในปัจจุบันแตกต่างไปจากระบบการวางผังพื้นเรือนพวนโบราณจากการวิเคราะห์ และสันนิษฐานมาก โดยเฉพาะตำแหน่งของการวางแม่เตาไฟซึ่งเปรียบได้เสมือนเป็นต้นกำเนิดของชีวิต และพื้นที่หล่อเลี้ยงชีวิตในเรือน ทำให้เกิดคำถามว่า ผังพื้นระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมาจากไหน? เพราะไม่ได้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปของชาวพวน แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงหลังจากการย้ายถิ่นฐานไปช่วงเวลาหนึ่งที่ยาวนาน และย้ายกลับมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เดิมซึ่งเริ่มตั้งถิ่นฐานถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) ได้ 35 ปี

หากย้อนไปพิจารณาผังพื้นเรือนพวนในอดีตตามการวิเคราะห์จากเอกสารบอกเล่าซึ่งมีความแตกต่างที่เห็นได้ชัดจากผังพื้นเรือนพวนปัจจุบัน คือตำแหน่งแม่เตาไฟกลางเรือนกับแม่เตาไฟท้ายเรือน ตำแหน่งแม่เตาไฟกลางเรือนปัจจุบันก็ยังพบอยู่ในกลุ่มชนที่ยังมีวิถีชีวิตแบบบุพกาล อันได้แก่กลุ่มไทดำในเวียดนามแถบเดียนเบียนฟู (เมืองแดง) และเซินลา (เมืองลา) กลุ่มลัวะและกะเหรี่ยง ทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน และชนกลุ่มอื่นๆ อีกหลายกลุ่มที่วิถีชีวิตยังไม่เปลี่ยนแปลงมาก แต่พบว่าเรือนของคนไททั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน

กลุ่มลาวในเวียงจันทน์และหลวงพระบางได้มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งครัวไฟหรือแม่เตาไฟไปไว้ท้ายเรือนแล้วเกือบทั้งหมด เนื่องจากเหตุผลด้านสุขอนามัย ในเรือนเริ่มมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตการอยู่อาศัยในเรือนพร้อมๆ กับการรับลักษณะวิถีการอยู่แบบสากลที่แยกครัวออกเป็นสัดส่วน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนต่างตอบรับวิถีการเปลี่ยนแปลงซึ่งมาพร้อมกับวัฒนธรรมการอยู่แบบสากล

ย้อนกลับไปถึงคำถามเดิมว่า เรือนพวนในปัจจุบันรับความแปรเปลี่ยนของตำแหน่งแม่เตาไฟในเรือนมาจากไหน? คงไม่ใช่จากคนไทยในประเทศไทยและไม่ใช่ว่าจากวิถีการอยู่แบบตะวันตกแน่ ทำให้ต้องย้อนกลับไปศึกษาถึงการโยกย้ายถิ่นเพื่อหนีสงครามของชาวพวนในเขียงขวาง การอพยพโยกย้ายถิ่นเพื่อหนีสงครามในช่วง 200 ปีที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งกระจายตัวเข้ามาอยู่ในภาคเหนือ อีสาน และภาคกลางของประเทศไทย (อรศิริ ปาณินท์, 2546: 19) แต่กลุ่มพวนที่อพยพจากเขียงขวางในช่วงสงครามอินโดจีนและการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทย และสงครามย่อยๆ กับเวียดนาม ชาวพวนได้หลบหนีสงครามไปอาศัยตามป่าเขา บางส่วนหนีไปอยู่ในเวียดนาม และเวียงจันทน์ (ทรงยศ วีระวิมาศ และคณะฯ มปป. มปป.: 29) จนกระทั่งสงครามสงบลงและมีการเซ็นสัญญาสงบศึกในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2516 (ประวัติศาสตร์ฉบับกระทรวงศึกษาธิการลาว, มปป.: 93, 107) และท้ายสุดเมื่อประเทศลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็น สปป.ลาว ใน พ.ศ. 2518 ชาวพวนจึงอพยพเข้าตั้งถิ่นฐานใหม่ในถิ่นเดิม

เป็นไปได้หรือไม่ที่เรือนพื้นถิ่นพวนในปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากเรือนเวียงจันทน์หรือเรือนเวียดนาม

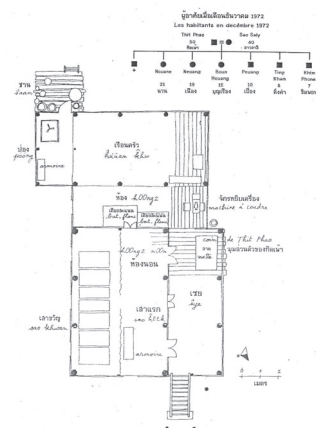
ในเมื่อช่วงเวลากการย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในเวียงจันทน์หรือเวียดนามเป็นช่วงยาวนานประมาณสองถึงสามทศวรรษ เป็นไปได้ที่ความคุ้นเคยกับการอยู่ในเรือนทั้งสองประเภทจะมีอิทธิพลกับการสร้างเรือนใหม่ในถิ่นฐานเดิม แต่เมื่อพิจารณาเรือนเวียดนามซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือนพื้นดินดินเป็นคอนกรีตแบบกับเรือนพวนปัจจุบันโดยสิ้นเชิง

ย้อนกลับมาพิจารณาเรือนเวียงจันทน์ ซึ่งผังพื้นที่เรือนโบราณและเรือนปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกับพวนปัจจุบันมาก โดยมีการวางเรือนตามตะวัน ทางเข้าหลักอยู่ใต้ชายคาปีกนก เข้าตรงไปยังระเบียงหรือชานหน้าซึ่งอยู่ใต้หลังคาคลุม (เขีย) จากชานหน้ามีประตูติดต่อกับส่วนโถงของเรือนหลักซึ่งแบ่งเป็นส่วนนอน (ส้วม) อยู่ด้านทิศเหนือ และต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกเป็นโถงเล็กๆ ก่อนถึงครัวซึ่งวางขวางกับทิศทางของเรือนหลัก ท้ายครัวเป็นชานเปียกซึ่งใช้ซักล้าง พิจารณาจากผังพื้นที่ของเรือนเวียงจันทน์ (โซฟี เคลมมอนด์ ชาร์ปองเตียร์ และปีแอร์ เคลมมอนด์, มปป. มปป.)

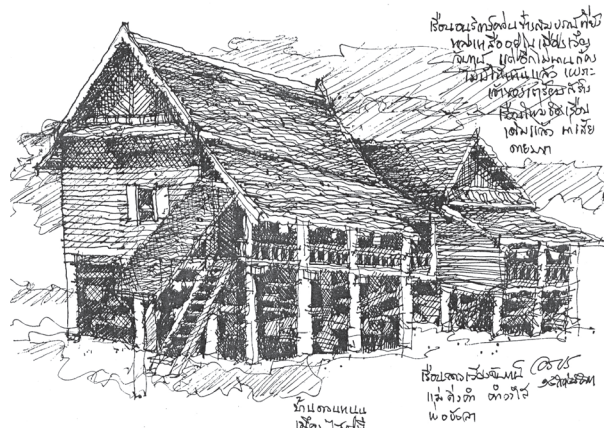
ผังพื้นที่เรือนเวียงจันทน์ดังรูป 12 ไม่มีรายละเอียดของรูปทรงเรือน เนื่องจากการศึกษาวิจัยตั้งแต่ พ.ศ. 2515 แต่จากการสำรวจภาคสนามของทีมนักวิจัยในช่วงเดือนสิงหาคม 2553 ได้พบว่าเรือนเก่าแก่ซึ่งเป็นเรือนอนุรักษ์หลังเดียวที่ยังหลงเหลืออยู่ที่บ้านดอนหนูน เมืองไซทานี

เวียงจันทน์ ของแม่ต๋ำ และพ่อบัวลา คำวงใส มีรูปลักษณะที่ตรงกับผังพื้นจากเอกสารที่สืบค้น และเมื่อเปรียบเทียบกับเรือนชาวบ้านในปัจจุบันที่เป็นเกษตรกรในบ้านหัวห้า เมืองหาดทรายฟอง (เลขที่ 146 หน่วย 15) ก็มีรูปทรงที่ครอบคลุมผังพื้นลักษณะคล้ายคลึงกัน เพียงแต่เพิ่มบันได ด้านหลังที่ต่อเนื่องกับเรือนครัวอีก 1 แห่ง ทำให้เห็นได้ว่ามีความเป็นไปได้มากที่รูปแบบผังพื้นของเรือนพวนในปัจจุบันซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากเรือนในอดีตจากคำบอกเล่าสองรายการ (พุมิ วง วิจิต: 2546) และคำตา อุดมสุข (อ้างในทรงยศ วีระทวีมาศ และคณะ, มปป., มปป.:38-39) มีโอกาสสูงมากที่จะได้รับอิทธิพลจากเรือนเวียงจันทน์

ภาพที่ 12: ผังพื้นเรือนเวียงจันทน์ (ซีพี เคลมมอท์-ชาร์ปองเตียร์ และ ปีแอร์ เคลมมอท์, เกรียงไกร เกิดศิริ แปล, มปป. มปป.:89)

ภาพที่ 13: เรือนอนุรักษ์ของแม่ต๋ำ และพ่อบัวลา คำวงใส บ้านดอนหนุน เมืองโซธานี เวียงจันทน์ จากการสำรวจภาคสนามเมื่อ 15 สิงหาคม 2553

ภาพที่ 14: เรือนเวียงจันทน์ปัจจุบันที่บ้านหัวห้า เมืองหาดทรายฟอง เลขที่ 146 หน่วย 15 จากการสำรวจภาคสนาม เมื่อ 15 สิงหาคม 2553

68

หน้าจั่ว: สถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 15: รูปลักษณะของเรือนพวนในปัจจุบัน

ภาพที่ 16: บรรยากาศภายในเรือน ช่วงเรือน (บนซ้าย) ล้อม-ส่วนนอน (บนขวา)

ภาพที่ 17: แม่เตาไฟ (ล่างซ้าย) ป่องเฮียม-หน้าต่าง (ล่างขวา)

ภาพที่ 18: วิธีชาวพวน

การปรับตัวของชาวพวนเชียงขวาง เมื่อย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม

จากการสำรวจภาคสนามที่เมืองเป็ก และเมืองคุน แขวงเชียงขวาง พร้อมสัมภาษณ์เชิงลึกผวนการศึกษาจากเอกสารทุติยภูมิ พบว่าหลังจากตั้งถิ่นฐานไปในช่วงสงครามต่างๆ ที่เกิดขึ้นหลายครั้ง และกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในแหล่งเดิม หรือแหล่งที่ตั้งที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเดิม หมู่บ้านเดิมที่เคยมีขนาดใหญ่หลายร้อยครอบครัวลดขนาดลงเหลือขนาด 10 ถึง 50 ครอบครัว ชาวพวนเชียงขวางที่ย้อนมาตั้งถิ่นฐานใหม่เพียง 35 ปี (จาก พ.ศ. 2518) มีความพยายามในการปรับตัวให้วิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมอยู่ด้วยกันได้อย่างสมดุล วิธีการปรับตัวเริ่มชีวิตใหม่ในบริบทเดิมที่ได้รับผลกระทบจากสงครามทำให้ชาวพวนเชียงขวางสามารถดำรงชีพได้อย่างเป็นสุขตามภูมิปัญญาที่มีพลวัตและพัฒนาการขึ้นเป็นลำดับ การปรับตัวเท่าที่สามารถวิเคราะห์สรุปได้มีดังนี้

การปรับตัวในบริบท เนื่องจากข้าวเป็นทรัพยากรหลักของชาวพวนเชียงขวาง ในขณะที่รูปลักษณะภูมิประเทศมีผสมผสานทั้งที่เป็นลาดเนินเขาสูงต่ำ และที่ราบริมน้ำ ทำให้ชาวพวนต้องอาศัยระบบทั้งการทำนาขั้นบันไดตามเนินเขาและหุบเขาผสมผสานกับการทำนาลุ่ม และเริ่มมีการใช้เครื่องทุ่นแรงประเภทรถไถขนาดเล็กกับนาลุ่ม ส่วนนาในที่สูงยังคงพึ่งพัวในการทำนา ทำให้ต้องหาวิธีในการดึงน้ำเข้านาหรือแปลงพืชผักสวนครัว การจัดการน้ำอาศัยภูมิปัญญาเดิมคือฝายกั้นน้ำ ผวนกับภูมิปัญญาใหม่ที่น่าสนใจ อาทิเช่น การดึงน้ำข้ามลำธารเพื่อการปลูกผักโดยอาศัยรางดินต่อกับรางไม้ไผ่ในช่วงที่ข้ามลำธาร เป็นวิธีการไม่ซับซ้อนแต่ได้ผลดียิ่ง นอกจากนั้นในปัจจุบันพื้นที่น้ำไหลต่างระดับ การใช้ระบบฝายและรางเบี่ยงทางน้ำจะสามารถให้ประโยชน์กับการใช้เครื่องปั่นไฟแบบขนาดเล็กเพื่อผลิตไฟฟ้าแสงสว่างได้ การจัดการน้ำของชาวพวนเชียงขวางนิยมใช้วิธีดึงน้ำเข้ามาใช้ในพื้นที่เกษตรกรรมมากกว่าการเก็บกักน้ำ

ภูมิปัญญาเดิมที่ยังใช้ในการปรับตัวเพื่อให้ได้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ได้อย่างคล่องตัว คือ การดักจับนกนางแอ่น และการเลี้ยงปลาในนาข้าวซึ่งเป็นผลผลิตที่นำไปใช้ได้ตลอดปี

ทรัพยากรชีวภาพดั้งเดิมที่อยู่กับป่าชุมชนในอดีตประเภหสัตว์ป่าที่เคยหาได้ง่ายหมดสิ้นไปพร้อมระเบิดปูพรมของสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันชาวพวนไม่มีสัตว์ป่าให้จับ ทำให้ต้องเลี้ยงสัตว์เองทั้ง ไก่ หมู และวัว เพื่อไว้เป็นอาหารและใช้แรงงานในการทำนา

การปรับตัวกับระบบการปกครองที่ส่งผลต่อการผลิตข้าว

ดังที่ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวเนื่องกับการเปลี่ยนระบบการปกครองที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวของชาวนาตั้งแต่ พ.ศ.2518 มาถึงปัจจุบันมาแล้ว 3 ช่วงเวลาที่ต่างระบบกันตั้งแต่ “นาสหกรณ์” หรือนารวมมาเป็นช่วง “นาเหมา” จนปรับเปลี่ยนการมีที่นาของตนเองที่เรียกว่า “นามูลมรดก” แต่ยังคงขายข้าวส่วนหนึ่งให้ทหารในปัจจุบัน ชาวนาปรับตัวกับระบบการจัดการต่างจนค่อนข้างลงตัวในปัจจุบัน เพราะผลิตข้าวได้พอกินในครอบครัว และยังสามารถเหลือไว้ขายได้บ้าง

การปรับตัวในผังกายภาพของหมู่บ้าน

จากหมู่บ้านที่อยู่เป็นกลุ่มมีช่วงกลางบ้านแบบดั้งเดิม กลายเป็นหมู่บ้านใหม่ที่มีส่วนใหญ่มีรูปพรรณสัณฐานเป็นแนวยาวเกาะสองฟากของถนนหลักที่เป็นสาธารณูปโภคพื้นฐานจากภาครัฐ ชาวนาพยายามปรับตัวให้ระบบของความสัมพันธ์ระหว่างเรือนที่เคยเป็นกลุ่มกลายเป็นเรือนต่อเนื่องเป็นแถว ด้วยการให้ความสำคัญของพื้นที่ด้านข้างเรือนต่อเนื่องกับเรือนข้างเคียง ไม่มีรั้วกั้นระหว่างเรือนทำให้ระบบเครือญาติยังพอมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่ว่างใต้ถุนเรือนกันได้พอควร

แต่ในหมู่บ้านที่มีพื้นที่ค่อนข้างมากระหว่างถนนและไร่นา หรือถนนกับลาดเนินด้านหลังหมู่บ้าน เริ่มเห็นเค้าโครงของการเกาะกลุ่มเรือนล้อมลานแบบเดิมเกิดขึ้นใหม่ เช่นที่บ้านทางเมืองคุน และมีแนวโน้มว่าหากจำนวนครอบครัวเพิ่มขึ้น เรือนเกิดใหม่ที่ไม่มียี่ริมถนนเหลือพอหรือความยาวของกลุ่มเรือนเกาะสองข้างถนนยาวเกินไปแล้ว โอกาสเกิดเรือนแถวหลังหรือเรือนเกาะกลุ่มมีโอกาสเกิดใหม่ได้ เพราะเห็นได้ชัดว่าเรือนเกาะกลุ่มรอบช่วงบ้านให้ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติหรือเพื่อนบ้านได้ใกล้ชิดกว่าแบบเกาะแถวยาว

การปรับตัวในเรือน

การปรับเปลี่ยนเรือนแบบดั้งเดิมที่มีแม่เตาไฟกลางช่วงเรือน เป็นมีแม่เตาไฟหรือเรือนครัวอยู่ข้างท้ายเรือน สำหรับผู้เฒ่าจะรู้สึกเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยอยู่ในวัยเยาว์ แต่สำหรับชาวนารุ่นอายุกลางคน (30-40 ปี) จะไม่รู้สึกแปลกเพราะตั้งแต่จำความได้ก็พบแบบนี้แล้ว สำหรับผู้เฒ่าจะพูดถึงเรือนดั้งเดิมเปรียบเทียบกับชอบแม่เตาไฟแบบเดิม เพราะอยู่ในช่วงเรือนดูอบอุ่นและเป็นศูนย์กลางของชีวิต แต่รุ่นเด็กนั้นก็ถึงสุขอนามัยมากขึ้น แม่เตาไฟอยู่ท้ายเรือนคล่องตัวและไม่เปรอะเปื้อนหน้าส่วนนอน (ส้วม)

การปรับตัวกับความเจริญทางวัตถุ

ความเจริญทางวัตถุที่มีอิทธิพลต่อชาวพวนปัจจุบันมากมาย คือ เครื่องใช้ไฟฟ้า สำหรับในพื้นที่มีไฟฟ้าใช้ โทรศัพท์ที่ดูเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับข่าวสารและบันเทิงที่หลายครอบครัวพยายามขวนขวายที่จะมีเหมือนเพื่อนบ้าน โทรศัพท์เป็นปัจจัยที่ทำให้พื้นที่ครอบครัวถูกปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่รับแขกที่มาเยือน

ความเจริญทางวัตถุที่มีอิทธิพลต่อชาวพวนเชียงขวางในวิถีการดำรงชีวิต คือ วัสดุก่อสร้าง แม้ว่าปัจจุบันชาวบ้านยังคงใช้ไม้แปก (ไม้สน) และไม้บง (ไม้ไผ่) ในการก่อสร้างบ้านเรือนอยู่ ทั้งไม้แปกและไม้บงเป็นวัสดุที่ให้ความเป็นเอกภาพระหว่างเรือนและสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี เป็นทรัพยากรชีวภาพที่ไม่ต้องซื้อหา เพราะขึ้นอยู่ทั่วไปตามธรรมชาติ แต่เริ่มมีแนวโน้มว่าจะปรับเปลี่ยนในอนาคต เพราะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเป็นเรือนก่ออิฐฉาบปูนในบางพื้นที่โดยเฉพาะเรือนของหัวหน้าหมู่บ้านที่มีฐานะดีกว่าชาวบ้านปกติทั่วไป แต่ในบางพื้นที่ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง เรือนพวนที่มีหลังคามุงหญ้าจะปลูกหญ้าแปลงใหญ่ไว้ใกล้เรือนเพื่อการใช้งานซ่อมแซมได้สะดวก

ในพื้นที่ที่ใช้เครื่องทุ่นแรงในการทำงานจะพบโรงเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นเทคโนโลยีอย่างง่าย ๆ เช่น รถไถชนิดเดินตาม รถฝัดข้าว เพิ่มเติมจากยุงข้าวและโรงเก็บเครื่องมือทางการเกษตร เรือนโรงประเภทนี้ชาวบ้านบางคนใช้ผลิตผลพลอยได้จากสงคราม เช่น ปรอทกระสุนปืนใหญ่ที่เป็นโลหะแข็งแรงนำมาดัดแปลงเป็นเสาเล้าข้าว เสาเรือนโรงเก็บอุปกรณ์ ดูเป็นการปรับตัวที่แปลก และเตือนความทรงจำให้นึกถึงอดีตที่เจ็บปวดสำหรับชาวพวนเชียงขวาง แต่เป็นที่น่าสนใจและน่าชื่นชมที่ชาวพวนเชียงขวางยังนิยมใช้อุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน และเครื่องมือจับปลาที่เป็นเครื่องจักสานไม้ไผ่แบบดั้งเดิมกันแทบทุกครัวเรือน

จากการศึกษาการย้อนกลับไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิมของชาวพวนเชียงขวางจะเห็นได้ว่าต้องมีการปรับตัวกันหลายขั้นตอน ตั้งแต่บริบทจนถึงวิถีชีวิต เรือน หมู่บ้าน และอื่นๆ อีกมากมาย แต่จากการได้สัมผัสกับชีวิตจริงของชาวพวนพบว่า ชาวพวนเป็นกลุ่มชนที่รักสงบ ตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินและปรับตัวให้ชีวิต และสภาพแวดล้อมมีความสมดุลอย่างค่อยเป็นค่อยไป ยังมีความรักและศรัทธาในพุทธศาสนา แม้วัดวาอารามจะถูกทำลายหมดสิ้น ก็ค่อยๆ สร้างวัดใหม่ขนาดเล็กพอตัวเพื่อเป็นศูนย์รวมของจิตใจของชาวบ้าน มีความเอื้ออารีต่อผู้มาเยือนและรักถิ่นของตนแม้จะก่อร่างใหม่อย่างยากลำบาก แต่ก็ยังอดทนและยังมีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง

ในการศึกษาต่อเนื่องกับบทความนี้ จะได้ศึกษาเปรียบเทียบกับหมู่บ้านชาวพวนในกลุ่มนำภาคกลางของประเทศไทย โดยยกกรณีศึกษาบ้านมะขามล้ม และบ้านโคกโก ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นชุมชนชาวพวนที่มีอายุการตั้งถิ่นฐานยาวนานกว่า 200 ปี ยังมีภาษาและวัฒนธรรมพวนที่เด่นชัด เพื่อศึกษาการปรับตัวแบบองค์รวมของการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่มีภูมิลักษณะและทรัพยากรชีวภาพต่างจากถิ่นฐานเดิม

บรรณานุกรม

- ทรงยศ วีระวิมาศ และคณะ. **สถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนหลวงพระบางและเชียงขวาง**. มปป.มปป.
- นพดล จันทวีระ. **ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวน: กรณีศึกษาดำบลคูยหายหมี่อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา** วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต (สาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2510.
- โพธิ์ แคมล้าเจียก. **ตำนานไทพวน**. กรุงเทพฯ: ค.พลพิมพ์พริ้นติ้ง จำกัด, 2537.
- โพธิ์ แคมล้าเจียก. **วัฒนธรรมและประเพณีไทพวน**. กรุงเทพฯ: หจก.จงเจริญการพิมพ์, 2538.
- โพธิ์ แคมล้าเจียก. **พญา: มรดกภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทพวน**. กรุงเทพฯ: หจก.จงเจริญการพิมพ์, 2539.
- พุมิ วงวิจิต. (พิษณุ จันทรวิทัน แปล). **ในความทรงจำของพุมิ วงวิจิต**. กรุงเทพฯ: บริษัทเมซี้นมัลติมีเดียกรุ๊ป จำกัด (มหาชน), 2546.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **“เชียงขวาง” สารานุกรมไทย เล่ม 10**. กรุงเทพฯ: ไทยมิตรการพิมพ์, 2529.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **“พวน” สารานุกรมไทย เล่ม 10**. กรุงเทพฯ: ไทยมิตรการพิมพ์, 2529.
- วาสนา บุญสม. **“บุญประเพณีแห่งวิถีชีวิตชาวพวน” วารสารศรีปทุม ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (มกราคม-มิถุนายน 2542)**.
- วิเชียร วงศ์วิเศษ. **ไทยพวน**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานทอดกฐินขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ณ วัดหาดเลี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย 24 ตุลาคม 2517.
- วีระพงศ์ มีสถาน. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน**. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมมิกการพิมพ์, 2539.
- สุรัชย์ ศิริไกร. **การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2548.
- สุวิทย์ อิศราศวัต. **ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543.
- อรศิริ ปาณินท์. **เรือนพื้นถิ่นไทยพวนฯ**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.
- Boonprasert, Chaluy. **Discourse Structure in Phuan**. MA. Thesis (Linguistics) Institute of Language and Culture for Rural Development, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University, 1985.
- Eam-Eiun, Chalong. **A Phonological Description of Phuan in Tambon-Hat-Siaw, Sisachanalai District Sukothai Province**. MA.Thesis (Linguistics) Institute of Language and Culture for Rural Development, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University, 1986.
- การสัมภาษณ์**
พ่อสีอัมพร นันทะวง เลขที่ 06 บ้านนาอู่ เมืองคุน
ผู้ใหญ่สมหมาย อินทะราสี ผู้ใหญ่บ้านคุ้มบ้านโรงสี เมืองคุน
อ้ายเดาะ จันสม บ้านหมี่ เมืองแปก
นางคำออน จันทะวง เลขที่ 09 บ้านหมี่ เมืองแปก
นางวันสี ไสยะวง เลขที่ 06 คุ้มบ้านโรงสี เมืองคุน
นางแสงจัน นันทะวง เลขที่ 06 บ้านนาอู่ เมืองคุน
พ่อบุญเหลือ จันทะวง เลขที่ 08 บ้านหมี่ เมืองแปก
ยายตุ้ย เลขที่ 04 บ้านนาอู่ เมืองคุน

Abstract

The study of villages and vernacular houses of the Phuan in Xiangkhoang which have been resettled in their previous location or its vicinity on 1975 after facing battle conditions for several decades, emphasized on searching the adaptability of The Phuan in Xiangkhoang from 1975 when their political condition changed The Laos to The Lao People's Democratic Republic from triangulation method of study : secondary document, field survey with aerial photography and map based, and indept-interview from local people and local governor, it was found that The Phuan in Xiangkhoang adapted themselves in several levels of living, from natural context, especially developed their water management system to both terraced rice farming for sloping terrain and paddy field for the low land, together with the adaptation for the changing of rice producing policy of The Lao PDR Government. For the village and houses level, The Phuan have to adapt their interrelation of social kinship system from clustered village to lenear village which varied from the new road system. The Phuan vernacular houses have been changed their floor planning by moving their hearth (kitchen fire place) from their central living to be the ended kitchen. This change should be influenced from the Vientiane house which were their migrating stop for several decades. Whether The Phuan in Xiangkhoang faced several contents and level of adaptation in their living, lots of old and new local wisdom can still assist their living in natural context.

Keywords: Phuan Xiangkhoang / The Lao PDR / village / vernacular house

